

KICHIK BIZNESNI KREDITLASH TIZIMINING MAZMUNI VA UNING TARKIBIY QISMLARI

Ashurov Kamoliddin Eshpulatovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti magistrant

Annotasiya: Ushbu maqolada kichik biznesni kreditlash tizimi mazmuni va uning tarkibiy qismlari nazariy jihatdan yoritilgan.

Kalit soʻzlar: Kredit, tarkibiy qism, tizim, kichik biznes, bank, moliya

Kredit insoniyatning ajoyib kashfiyotidir-uning yordami bilan uy xo'jaliklari va xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning ehtiyojlarini qondirish vaqti qisqaradi. Xususiylar qarz oluvchilar, masalan, yakka tartibdagi tadbirkorlar, talabni rag'batlantirishga hissa qo'shib, o'z bizneslarini yaratish yoki kengaytirish imkoniyatiga ega. Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar qarz mablag'laridan foydalangan holda ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish va ularni modernizatsiya qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Boshqacha qilib aytganda, kredit ishlab chiqarishni rivojlantirish, zamonaviy iqtisodiyotda talabni shakllantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi, uni takomillashtirish uchun rag'bat yaratadi. Keng ma'noda kredit-bu moddiy yoki pul resurslarini vaqtincha qarz olish. Uning yordami bilan kechiktirilgan to'lov bilan turli xil qadriyatlar, tovarlar va xizmatlarni sotib olish mumkin. Biroq, iqtisodiy fan mavhum ekanligini unutmay kreditni "haqiqiy" talqin qilish va uni ko'proq kreditor va qarz oluvchi o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar sifatida belgilaydi. Shuning uchun kreditni iqtisodiyotdagi qiymat va aloqa harakatini aks ettiruvchi ijtimoiy munosabatlarning ma'lum bir turi sifatida ko'rib chiqish kerak¹.

Zamonaviy talqinda kredit bir vaqtning o'zida ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning bir turi sifatida ko'rib chiqiladi, bu kreditor tomonidan qaytarib berish va to'lash asosida kechiktirilgan to'lovga asoslanadi.

Kreditni ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning bir qismi sifatida belgilashda uning zamonaviy iqtisodiyotdagi roli va o'rnini ta'kidlash kerak. Kreditning roli uning faoliyati natijalari bilan uzviy bog'liqdir. Bundan tashqari, iqtisodiy siklning turli bosqichlari uchun bu natijalar boshqacha bo'ladi. Shunday qilib, masalan, inqiroz sharoitida kredit inqirozdan chiqishga hissa qo'shishi mumkin, iqtisodiyotning tiklanishi sharoitida kredit o'sish omili bo'lib xizmat qiladi va iqtisodiyotning

¹ Лаврушин, О.И. Банковское дело: современная система кредитования: учебное пособие / О.И. Лаврушин, О.Н. Афанасьева. – Москва: КноРус, 2021. – С 57.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-6

pasayishi va to'yinganligi sharoitida kreditning roli salbiy hisoblanadi². Ushbu tadqiqot kontekstida shuni ta'kidlash kerakki, kredit turli sohalar, mintaqalar, ishlab chiqarish va noishlab chiqarish tarmoqlari, investitsiya sohasi, moliya bozori va iste'mol sohalarini o'rtasidagi bog'liqlik vazifasini bajaradi. Kreditning bog'lovchi roli eng kam himoyalangan Klaster – kichik biznes uchun alohida ahamiyatga ega. Ma'lumki, zamonaviy iqtisodiyotning tuzilishi yirik korporatsiyalar, kichik biznes, shuningdek, davlat sektori va ko'plab uy xo'jaliklari tomonidan taqdim etilgan. Ushbu tadqiqotning ob'ekti maxsus segment — kichik biznesni kreditlash tizimidir. Kichik biznes segmentini tanlash tasodifiy emas, bu global tendentsiyalar, uning bandlikni ta'minlash uchun ahamiyati va raqobatni rivojlantirishga qo'shgan hissasi bilan belgilanadi. Ma'lumki, global tendentsiya kichik biznesning YaIMni yaratishga qo'shgan hissasini oshirish edi³. Shu bilan birga, shuni ta'kidlash kerakki, iqtisodiyotning ushbu segmenti bozor sharoitidagi o'zgarishlarga eng sezgir va tashqi omillar ta'sirida bo'lib, bu bank va qarz oluvchi o'rtasidagi munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlarida aks etadi. Shu bilan birga, ushbu segmentdagi korxonalar iste'molchilar talabining o'zgarishiga tezda moslashishlari, ishlab chiqarishni tezda modernizatsiya qilishlari va shu bilan mamlakat iqtisodiyotini barqarorlashtirishlari mumkin.

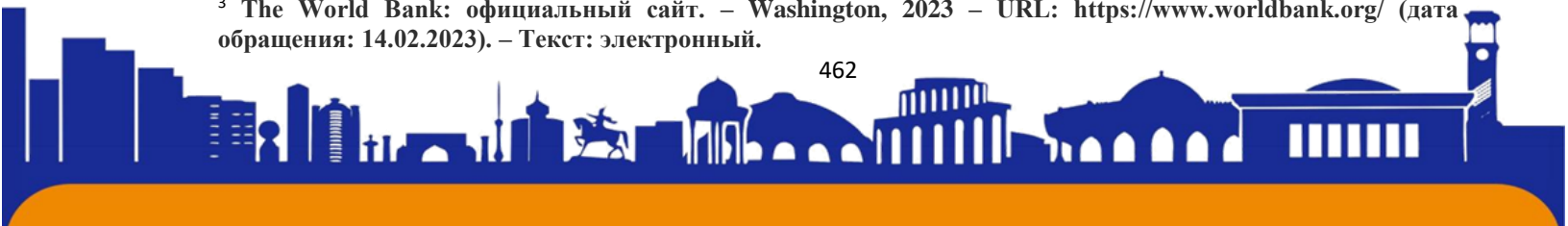
Mijozlarning ehtiyojlari va bank tomonidan tanlangan biznes modelining xususiyatlarini hisobga olgan holda tegishli o'zgarishlarni bank sektorida kuzatish mumkin.

Kreditlash tizimining muhim xususiyatlarini aniqlash uchun biz ilmiy adabiyotlarga, ilmiy hamjamiyatda shakllangan hukmlar va qarashlarga murojaat qilamiz. Shakllangan ilmiy yondashuvlarni bir necha guruhga bo'lish mumkin: institutsional; murakkab; strukturaviy; tarixiy.

Ushbu yondashuvlarning har biri o'zining afzalliklari va kamchiliklariga ega. Masalan, kreditlash tizimini aniqlashda soddalashtirilgan institutsional yondashuv uning kelib chiqishini to'lov vositasi sifatida pulning funktsional xususiyati bilan

²O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 5 noyabrdagi «Banklar va bank faoliyati to'g'risida qonuniga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida»gi O'RBQ-580-sonli Qonuni. //lex.uz/docs/-4581969

³ The World Bank: официальный сайт. – Washington, 2023 – URL: <https://www.worldbank.org/> (дата обращения: 14.02.2023). – Текст: электронный.

bog'laydi⁴. Ushbu yondashuv kredit-bank tizimi pul tizimi bilan munosabatlar doirasida ishlashini nazarda tutadi. Shu bilan birga, "kreditlash tizimi" tushunchasi tashkilotlarning keng doirasini qamrab oladi, chunki bank tizimidan farqli o'laroq, u bank bo'lmagan kredit tashkilotlarini o'z ichiga oladi. Soddashtirilgan institutsional yondashuvning kamchiligi-bu to'g'ridan-to'g'ri kreditor bo'lmagan tashkilotlarni o'z ichiga olgan kredit infratuzilmasidan ajratilgan holda kreditlash tizimini ko'rib chiqish.

Kreditlash tizimiga eng yangi nuqtai nazar-bu kredit tizimini jamiyatda kreditning ishlashini ta'minlaydigan, uning funktsiyalari va mohiyatini amalga oshiradigan tizim sifatida belgilaydigan kompleks yondashuv. Ushbu yondashuv doirasida kreditlash tizimi kredit tizimi va pul-kredit institutlari tizimi bilan chambarchas bog'liqdir. Kreditlash tizimi-bu qarz resurslaridan samarali foydalanishni ta'minlaydigan, kreditlash ob'ektlari, tamoyillari, usullarini, kredit berish va qaytarish mexanizmini, kreditni rejalashtirishni qamrab oladigan elementlar to'plami⁵. Kompleks yondashuv kreditlash tizimini quyidagi elementlar to'plami sifatida taqdim etadi: a) asosiy blok; b) tashkiliy blok; v) tartibga soluvchi blok. Shu bilan birga, ushbu tizimni alohida kredit segmentiga – kichik biznesni kreditlashga nisbatan ham ko'rib chiqish mumkin. Biroq, bugungi kunda yuqoridagi elementlar to'liq taqdim etilmagan va to'g'ri ishlab chiqilmagan. Kreditlash tizimining asosiy elementi eng kam ishlab chiqilgan. Amalda, bir qator banklar kredit siyosatini rasmiy ravishda shakllantirishga yondashadilar, bu esa yetarli darajada ishlab chiqilmagan kreditlash strategiyasi va kreditni rejalashtirishning past darajasiga olib keladi. Kredit risklarini boshqarish O'zbekiston Respublikasi kredit amaliyotining zaif bo'g'inidir⁶. Kompleks yondashuvda taqdim etilgan "kreditlash tizimi" ta'rifining o'ziga xos xususiyati shundaki, u imkon qadar keng aniqlanadi, shu jumladan kreditlash jarayonida ishtirok etadigan barcha pul-kredit institutlari. Bu kreditlash tizimini tahlil qilishda mavjud chegaralarni oshirishga, kreditlash jarayoniga bevosita aloqador

⁴ Финансовая экономика: монография; под редакцией И.Ж. Мацкуляка. – Москва: Русайнс, 2021. – С.38.

⁵ Лаврушин, О.И. Банковское дело: современная система кредитования: учебное пособие / О.И. Лаврушин, О.Н. Афанасьева. – Москва: КноРус, 2021. – С.357.

⁶ Лаврушин, О.И. Банковское дело: современная система кредитования: учебное пособие / О.И. Лаврушин, О.Н. Афанасьева. – Москва: КноРус, 2021. – С.58.

bo'lmagan, ammo uzatish mexanizmlari orqali ushbu jarayonga ta'sir ko'rsatadigan pul-kredit institutlari o'rtasidagi aloqalarni ko'rishga imkon beradi.

Kreditlash tizimini aniqlashda keng qamrovli yondashuv o'rganishni talab qiladigan asosiy elementlarni aniq belgilab, tadqiqot sohasini toraytiradi. Biroq, ko'p jihatdan, kreditlash tizimini aniqlashga kompleks yondashuv muammoning nazariy qarashlaridan iborat bo'lib, uning maqsadi "kreditlash tizimi" kabi hodisaning mohiyatini aniqlashdir. Kompleks yondashuv doirasida tarkibiy elementlarni chuqur tahlil qilish mumkin emas, bu xorijiy iqtisodchilarning amaliy ishlarining aksariyatida farq qiladi.

Masalan, "Lending technology and credit risk under different types of loans to SMEs: Evidence from China" asarida Ch.Song va S. Chjang Xitoyning kreditlash tizimida qo'llaniladigan turli kredit texnologiyalarini tahlil qiladilar⁷. Tadqiqotchilar o'z ishlarida Xitoyda turli xil kreditlar uchun ishlatiladigan kredit texnologiyalarini tahlil qiladilar va ushbu kreditlarning qaytarilmasligi xavfini o'rganadilar. Birinchidan, C. Song va S. Chjang ta'minlanmagan va ta'minlangan kreditlar uchun ishlatiladigan kreditlash texnologiyalarini taqqoslashadi. Keyin ular kafolatlangan kreditlar va kafolatlangan kreditlar uchun kredit texnologiyalarini taqqoslashadi. Muayyan kreditlash texnologiyasini aniqlash uchun maqolada bankning kredit turini tanlashda ishonchli va ma'lumotsiz ma'lumotlarning roli tahlil qilinadi. Qiyosiy tahlilni o'tkazgandan so'ng, tadqiqotchilar banklar turli xil kreditlash texnologiyalari bilan kredit xavfini samarali nazorat qila oladimi yoki yo'qligini aniqlashga harakat qilmoqdalar. Tadqiqot natijalari Xitoy tajribasini hisobga olgan holda mavjud bank jarayonlarini takomillashtirishga imkon beradi, ammo ular kreditlash tizimining nazariy asoslarini shakllantirishga imkon bermaydi, chunki tahlil qilingan namuna faqat ma'lum sharoitlarda va doirada ishlaydigan kichik biznesni kreditlash texnologiyasining xususiy namunasidir.

Kreditlash tizimini aniqlash yondashuvlarini hisobga olgan holda, tarkibiy yondashuvni eslatib o'tmaslik mumkin emas edi. Tarkibiy yondashuv doirasida kreditlash tizimi nafaqat kredit infratuzilmasi va kreditlash mexanizmlarini, balki uni

⁷ Song, Z. Lending technology and credit risk under different types of loans to SMEs: Evidence from China / Z. Song, X. Zhang // International Review of Economics & Finance. – 2018. – Volume 57. – P. 43-69. – ISSN 1059-0560. – Текст: электронный. – DOI 10.1016/j.iref.2018.02.012. – URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1059056018301448> (дата обращения: 14.02.2021).

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-6

qurish va tuzish tamoyillarini ham o'z ichiga olishi kerak⁸. Strukturaviy yondashuv kreditlash tizimi uchta asosiy ustunga asoslanganligini nazarda tutadi:

- 1) kreditlash tizimini yaratish kontseptsiyasini va qarz munosabatlarini tartibga solish tizimini o'z ichiga olgan "kredit biznesini tashkil etish aksiomalari to'plami";
- 2) kredit kapitali harakatining tarixiy jarayoni;
- 3) kreditor va qarz oluvchi o'rtasidagi ma'lumotlarning assimetriyasini bartaraf etish jarayoni, bu kredit tizimini rivojlantirishning kelajakdagi yo'nalishini taxmin qilishga imkon beradi.

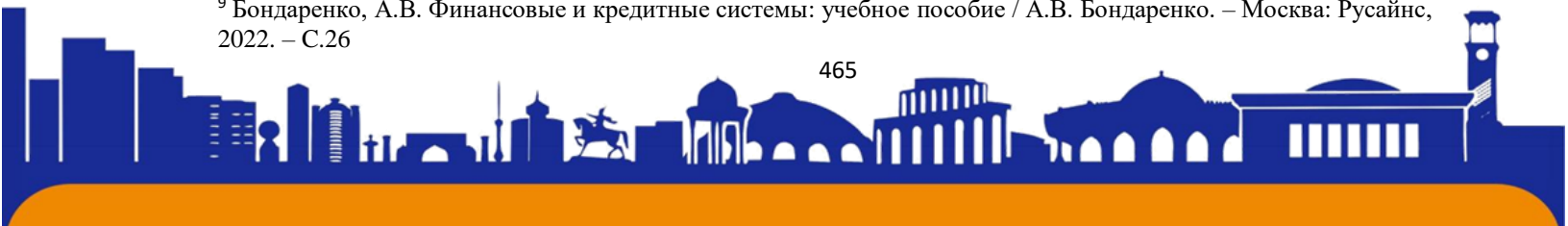
Tarkibiy yondashuvdan kelib chiqqan holda, hududiy va vaqtinchalik mansubligidan qat'i nazar, kreditlash tizimi kreditorlar va qarz oluvchilar o'rtasidagi ishonchni mustahkamlashga, ular o'rtasidagi shartnomaviy munosabatlarni qo'llab-quvvatlashga, ularning funktsiyalarini aniq aks ettirishga va global tendentsiyalar yo'nalishi bo'yicha harakat qilishga, shuningdek milliy iqtisodiyotning o'sish sur'atlariga mos kelishi va mamlakatning iqtisodiy tizimiga qo'shilishi kerak.

Kreditlash tizimini aniqlashga tizimli yondashuv, tizimli va asosli bo'lishiga qaramay, qaysidir ma'noda o'z ahamiyatini yo'qotdi. Bugungi kunga kelib, global tendentsiyalar har doim ham milliy maqsadlarga mos kelmaydi va mamlakat ichida samarali rivojlanishga yordam beradi. Kreditlash tizimi doirasida mustaqil maqsadlar tizimining mavjudligi milliy iqtisodiyotni tashqi tahdidlardan himoya qiladi va o'z kredit infratuzilmasining mavjudligi uning global kredit tizimidan ajratilgan holda ham ishlashiga imkon beradi. Ko'rib chiqilishi kerak bo'lgan kredit tizimini aniqlashning navbatdagi yondashuvi tarixiy yondashuv bo'ladi. U kreditlash tizimini ma'lum bir mamlakat doirasidagi tarixiy shakllangan kredit munosabatlarining umumiyli va davlat tomonidan taqdim etilgan regulyatorning nazorat qiluvchi ta'siri sifatida belgilaydi. Tarixiy yondashuv doirasida kreditlash tizimini quyidagi jihatlarda ko'rib chiqish kerak: muhim; funktsional; institutsional⁹.

Kreditlash tizimining muhim jihati kreditlash jarayonida yuzaga keladigan munosabatlar toifasini ko'rib chiqadi. Ushbu jihatni o'rganishda asosiy element potensial qarz oluvchilarning qarz resurslariga bo'lgan ehtiyoji va u yuzaga keladigan

⁸ Нигай, Е.А. Организация предприятий малого и среднего бизнеса: учебное пособие / Е.А. Нигай, Е.С. Кошева, К.В. Смицких. – Москва : КноРус, 2021. – С. 25.

⁹ Бондаренко, А.В. Финансовые и кредитные системы: учебное пособие / А.В. Бондаренко. – Москва: Русайнс, 2022. – С.26

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-6

shartlardir. Ushbu yondashuv kredit bozori sub'ektlari o'rtasidagi kredit munosabatlarini tarixiy tahlil qilishni o'z ichiga oladi, bu o'tgan tajribaga asoslanib, hozirgi xususiyatlarni tushuntirishga va kelajakdagi tendentsiyalarni bashorat qilishga yordam beradi. Kreditlash tizimini tadqiq qilishda yuqorida keltirilgan nazariy yondashuvlarni umumlashtirib, uning muhim xususiyatlarini ochib berish ularning har birining afzalliklarini, shuningdek tadqiqot sohasini hisobga olishni talab qiladi. Amaliy nuqtai nazardan, strukturaviy yondashuv eng maqbul hisoblanadi, ammo u juda keng ko'rinishni o'z ichiga oladi. Kreditlash tizimini aniqlashda institutsional yondashuv uning juda muhim elementi – kredit infratuzilmasini e'tiborsiz qoldiradi; kompleks yondashuv-tizimning tarkibiy elementlarini iloji boricha kengroq ko'rib chiqib, chuqur tahlil qilmaydi; tadqiqotning tarixiy yondashuvi bozor sub'ektlari o'rtasidagi kredit munosabatlarini retrospektiv tahlil qilishga asoslangan va ularning kelajakdagi rivojlanishini, shu jumladan texnologiya sohasidagi munosabatlarni hisobga olmaydi. biznes- bank modeli. Foydalanishning barcha keng tarqalganligi bilan "kreditlash tizimi" atamasi juda kam ochib berilgan, uning mazmuni kerakli darajada o'rganilmagan. Mamlakatda va xorijiy ilmiy adabiyotlarda kreditlash tizimi ko'pincha tadqiqot ob'ekti emas, balki bog'lovchi bo'g'in hisoblanadi, shuning uchun tizim sifatida kreditlash muammolariga bag'ishlangan ilmiy ishlar soni kam.

Kreditlash tizimi faqat uning mohiyati va munosabatlarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan elementlarning to'liq to'plamini taqdim etganda mavjud bo'lish huquqini oladi. Elementlardan birining yo'qligi, ma'lum bir elementning boshqasiga zarar etkazishi, amalda ular o'rtasidagi munosabatlarning yo'qligi tizimning yaxlitligini buzilishiga olib keladi. Kreditlash tizimi uchun eng muhimi, banklarning qarz oluvchilar bilan o'zaro munosabatlari mexanizmlarini o'rganish, kredit tashkilotlari eng kam yo'qotish bilan daromad olishlari mumkin bo'lgan samarali muhitni yaratish, ya'ni kreditlash tizimini o'rganish ma'lum bir elementni eng to'liq tahlil qilishga qaratilgan amaliy xarakterga ega. Banklarning qarz oluvchilar bilan o'zaro munosabatlari mexanizmlarini o'rganish doirasida kichik biznesni kreditlash doirasidagi harakatlar ketma-ketligini tavsiflash uchun ishlatiladigan "kreditlash jarayoni" ta'rifi paydo bo'ladi. Kreditlash jarayoni-bu kreditor va qarz oluvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning ketma-ket bosqichlari to'plami bo'lib, kredit o'z funksiyalarini bajarishga qaratilgan. Kreditlash tizimini tushunishni kengaytirish uchun xorijiy ilmiy adabiyotlarga murojaat qilish kerak. Tahlil natijasida G'arb va

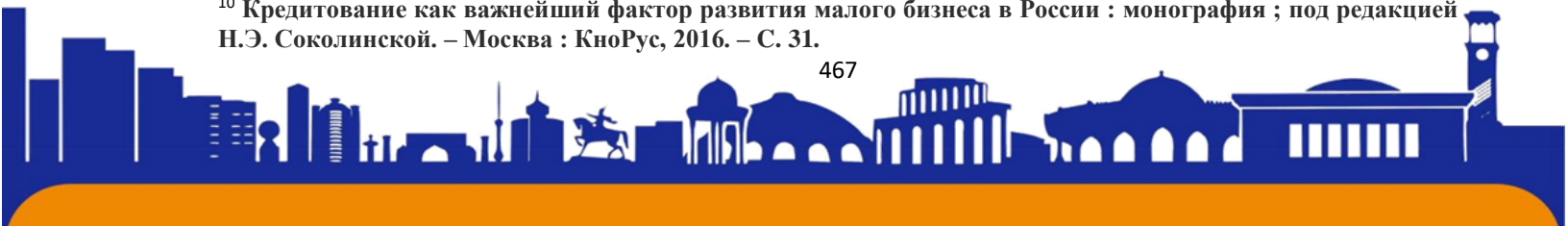

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-6

Osiyo iqtisodchilari moliya tizimiga kreditlash tizimi tushunchasini kiritganligi aniqlandi. Ularning fikriga ko'ra, qarz kapitalini jalb qilish jarayonini o'rganish uchun moliyaviy tizimni faqat bitta kredit jihatiga e'tibor bermasdan to'liq ko'rib chiqish kerak. Ushbu tendentsiya, birinchi navbatda, g'arbiy va Osiyo kapital bozorlarining rivojlanishi bilan bog'liq bo'lib, unda kreditdan tashqari qimmatli qog'ozlar, obligatsiyalar, svoplar va opsiyonlar kabi ko'plab turli xil vositalar mavjud. Shunga qaramay, ilmiy hamjamiyatda kreditlash tizimiga bag'ishlangan ilmiy ishlar mavjud, ammo ular amaliy xususiyatga ega. Bunday ilmiy ishlarning mualliflari kreditlash tizimining ma'lum bir yo'nalishini yoki sohasini tahlil qilishga harakat qilmoqdalar, shu bilan birga tadqiqot sohasini keskin toraytirmoqdalar, bu esa o'z navbatida ular ko'rib chiqayotgan kreditlash tizimi haqida uning barcha elementlarining to'liq to'plami sifatida gapirishga imkon bermaydi.

Kreditlash tizimi sohasidagi mavjud ilmiy ishlarni tahlil qilish doirasida, birinchi navbatda, kichik biznesni kreditlash tizimiga e'tibor qaratish lozim. Rossiyalik olimlar orasida faqat bir nechta ushbu masala bo'yicha o'z qarashlarini taqdim etishga harakat qilmoqda. Ushbu qarash asosida kichik biznesning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda kreditlash tizimiga yondashuv shakllanadi. Ushbu yondashuv kichik biznesni kreditlash tizimini kreditlashning iqtisodiy asoslari va fondlar aylanmasiga asoslangan elementlar to'plami sifatida belgilaydi, bu tezlashtirilgan xususiyatga ega va butun kreditlash tizimiga uning elementlari nuqtai nazaridan ham, ular o'rtasidagi munosabatlarga ham bevosita ta'sir qiladi¹⁰ [14]. Kichik biznesni kreditlashning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda yondashuv kichik tashkilotlarga xos bo'lgan mablag'larning tezlashtirilgan aylanishida alohida rol o'ynaydi. Ushbu yondashuv kichik biznesni kreditlash tizimiga yangi ishtirokchilarni, masalan, kichik biznesni kreditlashni qo'llab-quvvatlash yoki tartibga solishga qaratilgan davlat organlarini, shuningdek xalqaro moliyaviy tashkilotlarni kiritadi. Ushbu ishtirokchilarni kiritish zarurati kichik biznes tashkilotlari faoliyatining mohiyati bilan asoslanadi, bu esa ko'proq davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadi. Bundan tashqari, kichik biznesni kreditlashning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda yondashuv kichik biznesni kreditlash tizimining huquqiy jihatlariga alohida e'tibor beradi.

¹⁰ Кредитование как важнейший фактор развития малого бизнеса в России : монография ; под редакцией Н.Э. Соколинской. – Москва : КноРус, 2016. – С. 31.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-6

Shu bilan birga, ixtisoslashtirilgan yondashuv doirasida kichik biznesni kreditlash tizimi umumiy kreditlash tizimidan unchalik farq qilmaydi, bu, birinchi navbatda, ushbu tadqiqot yo'nalishining ilmiy jihatdan etarli darajada rivojlanmaganligi bilan bog'liq.

Kreditlash tizimi muammolari doirasidagi mavjud ilmiy yondashuvlarni tahlil qilib, ularni ikki guruhga bo'lish kerak: alohida tadqiqotlar va keng qamrovli tadqiqotlar. Alohida tadqiqotlar qatoriga soddalashtirilgan tarixiy yondashuv, infratuzilma yondashuvi va kichik biznesni kreditlash xususiyatlarini hisobga olgan holda yondashuv kiradi. Ushbu yondashuvlar muayyan muammolarga qaratilgan va uni iloji boricha to'liq ishlab chiqishga intiladi. Kompleks tadqiqotlar tarkibiy, tarixiy va kompleks yondashuvni o'z ichiga oladi. Ular sizga kredit tizimi nimani o'z ichiga olishi kerakligi haqida eng to'liq rasmni yaratishga imkon beradi. Integratsiyalashgan tadqiqotlarning ahamiyati kichik biznesni kreditlash tizimiga xos bo'lgan o'zaro bog'liq segmentlarning yagona kontseptual bazasini shakllantirishdan iborat. Alohida tadqiqotlar kichik biznesni kreditlashning o'ziga xos xususiyatlari tufayli tizimning qaysi segmentlari o'zgarishi mumkinligini va tizimni voqelikni maksimal darajada aniq aks ettirishga qanday olib kelishini tushunishga yordam beradi. Bugungi kunda rus iqtisodchilari tomonidan shakllantirilgan kreditlash tizimini tushunish juda muhimdir. Bu sizga zamonaviy ilmiy adabiyotlarda iqtisodiy fanning qaysi sohalari allaqachon taqdim etilganligini va ochib berilganligini va qaysi biri hali yoritilmaganligini tushunishga imkon beradi. Amaliy jihatdan, bu kichik biznesni kreditlash tizimi haqidagi tasavvuringizni taqdim etishga harakat qilishingiz mumkin bo'lgan asosdir. Biroq, ularning funktsional xususiyatlarini hisobga olmasdan, kreditlash tizimidan kichik va o'rta firmalarning kreditlash tizimiga o'tish mumkin emas.

Kichik biznesning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat: biznes egalari va boshqaruv xodimlari o'rtasida funktsiyalar va huquqlarning klassik bo'linishining yo'qligi; o'zgaruvchan bozor sharoitlariga moslashuvchanlik va moslashuvchanlik; yirik kompaniyalar tomonidan bozorni monopollashtirishni cheklash; aholi ehtiyojlariga tezkor javob berish; sotuvchi va xaridor o'rtasidagi shaxsiy o'zaro munosabatlar.

O'zbekistonda kichik biznes sub'yektlarini aniqlashda korxonada ishlovchilar soni mezon qilib olingan. Kichik biznesga, mulk shaklidan qat'i nazar, yiliga sanoat

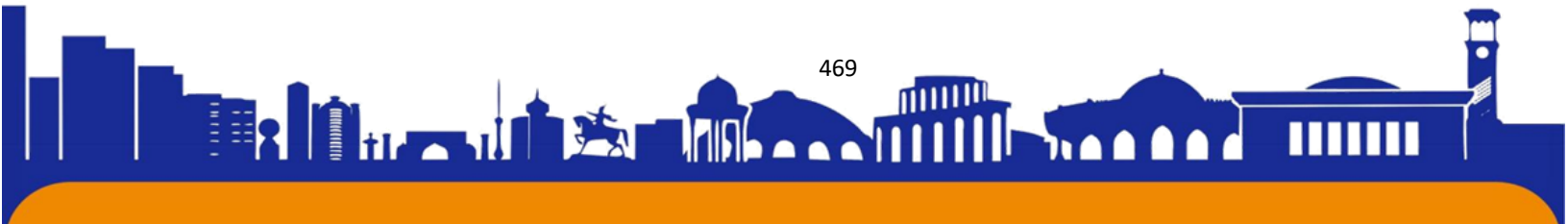
ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-6

korxonalarida oʻrta hisobda 10 nafargacha, savdo, xizmat koʻrsatish va boshqa ishlab chiqarishdan tashqari sohalarda 5 nafargacha ish bilan band xodimga ega boʻlgan mikrofirmalar; ishlab chiqarish sohasida yiliga oʻrta hisobda 40 nafargacha, qurilish, qishloq xoʻjaligi va boshqa ishlab chiqarish sohalarda 20 nafargacha, ilm-fan, ilmiy xizmat koʻrsatish, chakana savdo hamda boshqa ishlab chiqarishdan tashqari sohalarda 10 nafargacha ish bilan band xodimga ega boʻlgan kichik korxonalar kiradi. Kichik korxonalar uchun yiliga belgilangandan ortiq, lekin ishlab chiqarish sohasida 100 nafardan, qurilishda 50 nafardan, qishloq xoʻjaligi va boshqa ishlab chiqarish sohalarda, ulgurji savdoda 30 nafardan, chakana savdo, xizmat koʻrsatish hamda boshqa noishlab chiqarish sohalarda 20 nafardan oshmaydigan ish bilan band xodimga ega boʻlgan korxonalar oʻrta biznes korxonalari hisoblanadi.

Kichik biznesning faoliyati, yuqorida aytib oʻtilganidek, qarz resurslariga talabning oshishini anglatadi. Bu quyidagi asosiy omillar bilan bogʻliq: a) bozorda raqobatning yuqori darajasi; b) erkin oʻz mablagʻlarining katta qismini kapital aylanmasiga jalb qilish; v) tashqi omillar taʼsiridan zaif moliyaviy himoya; D) tashkilotning oʻz resurslari doirasida biznes samaradorligini oshirishning mumkin emasligi.

Ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish, tashkiliy tizimni optimallashtirish va marketing aloqalarini kuchaytirish orqali biznes samaradorligini oshirish mumkin boʻladi. Ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish yuqori sifatli xom ashyolardan foydalanishga oʻtishni, uskunalarni almashtirishni, ishlab chiqarish birligini ishlab chiqarish muddatini qisqartirishni oʻz ichiga oladi. Biznes samaradorligini oshirishga qaratilgan ushbu yoʻnalishlarning barchasi kichik va oʻrta firmalar faqat qarz mablagʻlaridan foydalangan holda ishlab chiqarishi mumkin boʻlgan katta xarajatlarni talab qiladi.

Kichik biznesni kreditlash tizimi kichik biznes sub'ektlari va ularning kreditorlari oʻrtasidagi kredit munosabatlariga asoslangan boʻlishi kerak. Ushbu tizim kredit, iqtisodiy, fundamental va tashkiliy elementlar toʻplamidan iborat boʻlishi kerak. Kichik biznesni kreditlash tizimining oʻziga xos xususiyati uning tarkibiga nafaqat

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-6

sub'ektlarni, balki jarayon ishtirokchilarini ham kiritishdir, ular orasida davlatni ajratish odatiy holdir¹¹.

Kichik va o'rta korxonalarni kreditlash jarayoniga davlatning kiritilishi iqtisodiyotning ushbu segmentini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishning iqtisodiy siyosati bilan bog'liq.

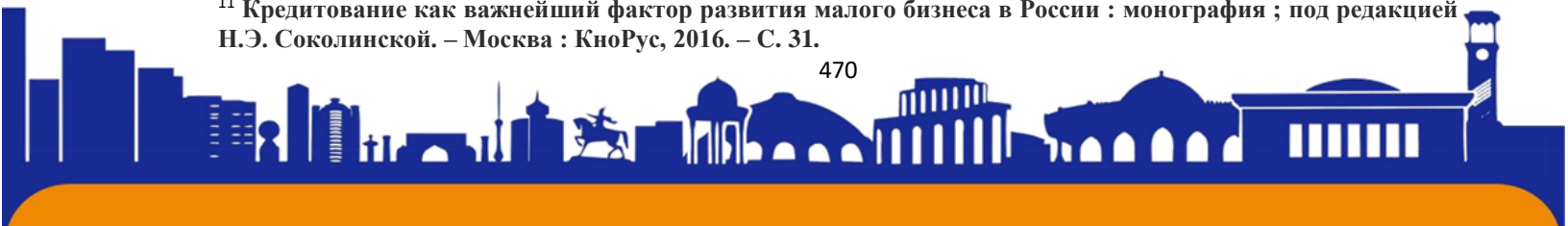
Shu sababli, ushbu ish mavjud nazariy tushunchalarni tahlil qilishni hisobga olgan holda kichik biznesni kreditlash tizimining ta'rifini taklif qiladi.

Kichik biznesni kreditlash tizimi-bu kreditlash sub'ektlari o'rtasida ularning tarmoq va mintaqaviy xususiyatlarini hisobga olgan holda, davlat ishtirokida o'zaro ta'sir o'tkazish jarayoni bo'lib, uning maqsadi biznes sharoitlarini yaxshilashga qaratilgan moliyaviy resurslarni qayta taqsimlashdir kichik va o'rta korxonalar va kredit tashkilotlari faoliyatining rentabelligini ta'minlash. Taqdim etilgan talqin ikkita muhim holatga e'tibor qaratadi: davlatning ishtiroki va kichik biznes sub'ektlarining biznesining tarmoq va mintaqaviy xususiyatlarini hisobga olish. Qarz oluvchilarning ushbu sinfini qo'llab-quvvatlashda davlatning ishtiroki ularning biznesining har qanday tashqi ta'sirlarga (omillarga) nisbatan zaif xavfsizligi va yuqori sezgirligi, shuningdek, davlat organlarining ushbu sub'ektlarning iqtisodiyotni rivojlantirishga qo'shgan hissasini oshirishga, bandlik darajasi va aholi daromadlarining o'sishiga qiziqishi bilan bog'liq. Kichik biznesni kreditlash tizimi kreditlash mexanizmiga, mijozning moliyaviy holatini va biznes muhitini baholashga ta'sir ko'rsatadigan tarmoq va mintaqaviy mansubligini hisobga olishi kerak. Boshqacha qilib aytganda, ushbu sub'ektlar faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, kreditlash mexanizmi va umuman kredit jarayoni kreditlash tizimida aks ettirilishi kerak.

Kichik biznesni kreditlash tizimi bir-biriga bog'langan to'rtta blokdan iborat bo'lishi kerak:

- 1) asosiy blok;
- 2) texnologik blok;
- 3) tashkiliy blok;
- 4) tartibga soluvchi blok.

¹¹ Кредитование как важнейший фактор развития малого бизнеса в России : монография ; под редакцией Н.Э. Соколинской. – Москва : КноРус, 2016. – С. 31.

Ushbu bloklar o'zaro bog'liq va kreditlash jarayonini tahlil qilish asosida ajralib turadi. Ushbu bloklarni alohida tahlil qiladigan ko'plab amaliy tadqiqotlar mavjud, ularning kamchiliklari kreditlash tizimining boshqa elementlaridan mavhumlikdir. Masalan, kreditlashda qo'llaniladigan zamonaviy texnologiyalarni ko'rib chiqishda, faqat bir nechta mualliflar ushbu texnologiyalarning samarali ishlashi uchun tashkiliy o'zgarishlar zarurligiga, shuningdek Markaziy banklar tomonidan tartibga solishga e'tibor berishadi. Shu sababli, amaliy bloklarni kengaytirish va ularni o'zaro munosabatlarni o'rnatish bilan yagona tizimga birlashtirish kichik biznesni kreditlash tizimini yanada kompleks va ongli ravishda tahlil qilishga imkon beradi. Asosiy blok ikkita bo'limni o'z ichiga olishi kerak: asosiy va strategik. Asosiy bo'lim kichik biznesni kreditlashning nazariy asoslaridan iborat bo'lishi kerak, shuningdek, kreditlash tamoyillari, kreditlash sub'ektlari va kreditlash ishtirokchilarini o'z ichiga olishi kerak¹². Kreditlashning tashqi infratuzilmasi elementlari qarz oluvchi va qarz beruvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning samarali jarayonini yo'lga qo'yish uchun juda muhimdir. Kredit byurolari mavjud qarz oluvchilar to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plash bilan shug'ullanadi. Ushbu jarayon kredit tashkilotlariga potentsial mijozlar bilan ishlashda xavflarni kamaytirishga imkon beradi, shuning uchun kreditlash samaradorligi oshadi¹³. Respublika Markaziy Banki muammoli kreditlar bo'yicha to'lovlarni yig'ish jarayonida banklar bilan o'zaro aloqada bo'lib, kichik biznes tashkilotlariga yuqori kredit berish xavfining salbiy ta'sirini yumshatmoqda¹⁴. Kredit tashkilotlari qarz oluvchi to'lovga qodir bo'lmagan vaziyatda o'z manfaatlarini himoya qilish maqsadida sug'urta kompaniyalariga murojaat qilishadi¹⁵. Baholash kompaniyalari garov predmetining qiymatini baholashga imkon beradi va shu bilan qarz beruvchiga potentsial qarz oluvchi bilan o'zaro ta'sir qilish xavfini yanada samarali baholashga yordam beradi¹⁶.

¹² Лаврушин, О.И. Банковское дело: современная система кредитования: учебное пособие / О.И. Лаврушин, О.Н. Афанасьева. – Москва: КноРус, 2021. – С. 35.

¹³ Развитие финансовых рынков и банков в миропорядке открытого информационного доступа: монография; под редакцией И.Е. Шакер. – Москва: Русайнс, 2020. – С. 26.

¹⁴ Tijorat banklarining muammoli kreditlari. 2022-yil 1-yanvar holatiga ma'lumot//www.cbu.uz (O'zbekiston Respublikasi-ning Markaziy banki).

¹⁵ Развитие финансовых рынков и банков в миропорядке открытого информационного доступа: монография; под редакцией И.Е. Шакер. – Москва: Русайнс, 2020. – С. 50.

¹⁶ Развитие финансовых рынков и банков в миропорядке открытого информационного доступа: монография; под редакцией И.Е. Шакер. – Москва: Русайнс, 2020. – С. 40.

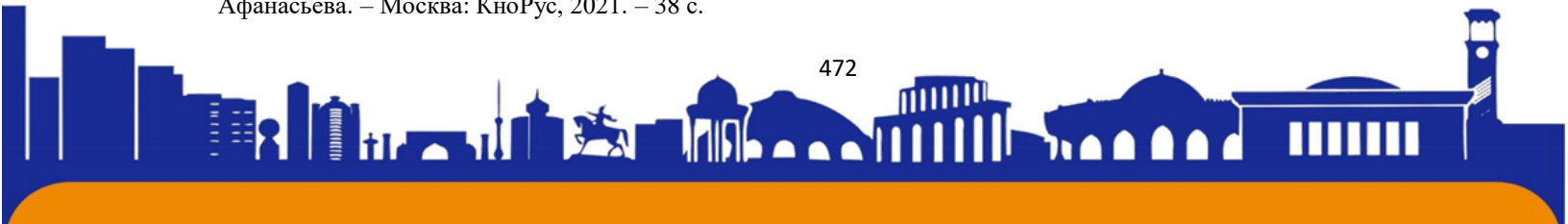
Shuni ta'kidlash kerakki, kichik biznesni kreditlashning rivojlanishi tizimga boshqa ishtirokchilarni, shu jumladan bank dasturiy ta'minotini ishlab chiquvchilarni, reyting agentliklarini, turli ekotizimlarni va kredit agregatorlarini kiritishni belgilaydi¹⁷. Ekotizim kreditlash-bu kredit jarayonida ishtirok etadigan bank infratuzilmasi va to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita kreditlash bilan shug'ullanadigan bank sheriklari bilan o'zaro munosabatlar mexanizmlari to'plamidir. Strategik bo'limda kreditni rejalashtirish va kredit siyosati bo'lishi kerak. Strategik menejment-bu ustuvor maqsad va vazifalarni, shuningdek ularga erishish yo'llarini belgilaydigan kredit tashkiloti faoliyatining kontseptual asosidir. Strategiya bir nechta funktsional elementlardan iborat bo'lib, ular orasida bank siyosati va amaliy chora-tadbirlar tizimi asosiy o'rinni egallaydi. Kredit siyosati bankning kredit bozoridagi ustuvor yo'nalishlarini belgilaydi. Kreditni rejalashtirish kredit siyosatining asosiy maqsad va vazifalaridan kelib chiqqan holda kredit xizmatlari bozorida o'zini tutish asoslarini yaratishga imkon beradi¹⁸. Bankda kreditni rejalashtirishning asosiy vositasi kreditlashning operatsion modelidir. Kreditlash modeli-bu haqiqiy ma'lumotlar, makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy asoslarga, shuningdek kreditlash jarayonini tezkor boshqarishni amalga oshirishga qaratilgan kredit bo'linmalarining ekspert bahosiga asoslangan moliyaviy prognozlashning maxsus vositasi.

Kichik biznesni kreditlash modeli operatsion bank modelining xususiy vakili bo'lib, bank va kichik firmalarning kredit munosabatlariga qaratilgan ob'ektiv voqelikning bir qismini aks ettiradi. Shuni ta'kidlash kerakki, kreditlash modelidan foydalanish nafaqat joriy kredit jarayonlarini samarali boshqarish, balki bank tomonidan tanlangan kredit strategiyasining uzoq muddatli istiqbollari baholashga imkon beradi, shuningdek, yangi operatsion yondashuvlardan foydalanish, yangi texnologik echimlarni joriy etish va yangi xizmatlar va bank mahsulotlarini taqdim etish ta'sirini tahlil qilishga imkon beradi. Texnologiya bloki kichik biznes tashkilotlari uchun kreditlash usullari va kredit mahsulotlari turlarini birlashtiradi¹⁹.

¹⁷ Развитие финансовых рынков и банков в миропорядке открытого информационного доступа: монография; под редакцией И.Е. Шакер. – Москва: Русайнс, 2020. – С. 26.

¹⁸ Лаврушин, О.И. Банковское дело: современная система кредитования: учебное пособие / О.И. Лаврушин, О.Н. Афанасьева. – Москва: КноРус, 2021. – 57 с.

¹⁹ Лаврушин, О.И. Банковское дело: современная система кредитования: учебное пособие / О.И. Лаврушин, О.Н. Афанасьева. – Москва: КноРус, 2021. – 38 с.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-6

Kreditlashning asosiy usullariga kredit ochish kiradi chiziqlar, balansni kreditlash va bir martalik kreditlash. Kichik biznes uchun kredit mahsulotlarining asosiy turlari: yakka tartibdagi tadbirkorlarga kredit; biznesni boshlash uchun kredit; aylanma kredit; investitsiya krediti; tijorat ipotekasi; lizing; faktoring. Shuningdek, texnologik blok kichik biznesni kreditlash sub'ektlari o'rtasidagi o'zaro ta'sir kanallarini, shuningdek ushbu o'zaro ta'sir doirasida ishlatiladigan texnologiyalarni o'z ichiga oladi. Shuni ta'kidlash kerakki, tashkiliy blokni ikki qismga bo'lish kerak: boshqaruv va tashkiliy. Boshqaruv bo'limi tijorat banking o'rta va yuqori boshqaruv darajasida amalga oshiriladigan kredit tavakkalchiligi va kredit portfelini boshqarish jarayonlarini o'z ichiga olishi kerak.

Texnologik va tashkiliy blokning kombinatsiyasi kichik biznesni kreditlashning ichki infratuzilmasini tashkil etadi. Tartibga solish bloki kreditlash jarayonini tartibga soluvchi huquqiy asoslarni, shuningdek, davlat tomonidan amalga oshiriladigan pul-kredit siyosatini o'z ichiga oladi²⁰. Huquqiy asos Markaziy banklarning qonun hujjatlari va normativ hujjatlaridan iborat. Ushbu asoslar kredit jarayoni doirasida tomonlarning manfaatlarini himoya qilish va majburiyatlarini belgilash uchun mo'ljallangan. Pul-kredit siyosati vositalariga Markaziy bankning asosiy stavkasi, majburiy zaxira talablari, ochiq bozorda operatsiyalarni amalga oshirish, muomaladagi pul massasining o'zgarishi kiradi.

Kichik biznesni kreditlash tizimini to'g'ri tartibga solish predmeti kredit jarayonining sub'ektlari va ishtirokchilari o'rtasida yuzaga keladigan munosabatlar bo'lishi kerak. Pul-kredit siyosatining predmeti pul bozoridagi muvozanatni tavsiflovchi iqtisodiy o'zgaruvchilardir²¹. Bunga o'zgaruvchilarga pul taklifi, qisqa muddatli nominal foiz stavkasi, nominal valyuta kursi, bank sektorining joriy likvidlik darajasi kiradi.

²⁰ Буров, П.Д. Развитие процесса кредитования малого и среднего бизнеса в Российской Федерации: специальность 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит»: диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук / Буров Павел Дмитриевич; Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации. – Москва, 2020 – 176 с. – Библиогр.: с. 138-171.

²¹ Лаврушин, О.И. Банковское дело: современная система кредитования: учебное пособие / О.И. Лаврушин, О.Н. Афанасьева. – Москва: КноРус, 2021. – 356 с.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-6

Kichik biznesni kreditlashni huquqiy tartibga solish to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita kredit jarayoni sub'ektlariga tegishli bo'lgan normativ hujjatlarda mavjud bo'lgan qonun normalari orqali amalga oshirilishi kerak²².

Kichik biznes sub'ektlariga kredit berishni tartibga solishning huquqiy asosini tashkil etuvchi huquqiy normalarning uch turi mavjud: kredit jarayonining sub'ektlari va ishtirokchilari o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan dispozitiv; asosan Markaziy Bankning uslubiy tavsiyalari bilan taqdim etiladigan tavsiya normalari; subyektiv huquq yoki majburiyat doirasini belgilashi kerak bo'lgan va Markaziy Bankning qoidalari va mamlakatimiz qonunlarini o'z ichiga olgan imperativ normalar.²³

Mustaqillik yillarida kichik biznes sub'yektlari soni oshdi, keyinchalik mamlakatda bank tizimiga nisbatan davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari shakllantirildi²⁴.

Kichik biznesni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash doirasida mamlakat banklari so'nggi yillarda kichik va o'rta firmalarga kredit berish bilan bog'liq tartibga solish normalarini yumshatishga qaratilgan siyosatni joriy etadi.

Tadqiqot ob'ektining tizimli yondashuvidan foydalanish nazariy va amaliy jihatlarni yagona tuzilma doirasida birlashtirishga, kreditlash tizimi elementlari o'rtasida sabab-oqibat munosabatlarini o'rnatishga, mavhum tasvirni 1.1-rasmga muvofiq shakllangan amaliyotga yaqinlashtirishga imkon berdi.

Shu bilan birga, tizimli yondashuvning muhim kamchiliklari ham bor – bu uning murakkabligi va noqulayligi, bu ko'plab tadqiqotchilarni qo'rqitadi, chunki tashqi omillardan mavhum bo'lish va tadqiqotning o'ziga xos jihatiga e'tibor qaratish ancha oson. Kichik biznesni kreditlash tizimini aniqlashda qo'llaniladigan yondashuvning dolzarbligi kichik biznes faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini va uning ob'ekti va sub'ekti uchun tizimning konsentratsiyasini hisobga olishdir. Bundan

²² Лаврушин, О.И. Банковское дело: современная система кредитования: учебное пособие / О.И. Лаврушин, О.Н. Афанасьева. – Москва: КноРус, 2021. – С. 225.

²³ O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki boshqaruvining qarori , 2023-yil 18 apreldagi "Banklar va banklar guruhlarining tavakkalchiliklarni boshqarish tizimiga doir talablar to'g'risidagi Nizomni tasdiqlash haqida"gi Qarori //lex.uz/docs/-6436466

²⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12 maydagi "2020-2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'risida"gi PF-5992-son Farmoni // lex.uz/docs/-4811025

tashqari, ishda barcha nazariy tadqiqotlarni umumlashtirish uchun modellashtirish usulidan foydalanish rejalashtirilgan. Model tizimning alohida holati bo'lib, model muallifi tomonidan cheklangan haqiqatni aks ettiradi, vaqtning aniq bir nuqtasidan boshlab. Ushbu vosita nazariy tadqiqotlarni shakllantirishda ham, amaliy bank faoliyatini olib borishda ham samarali. Afzalliklar orasida modellashtirish funktsionallik, ichki va tashqi munosabatlardan foydalanish, o'zgaruvchanlik va aniqlikni ta'kidlash kerak.

Ushbu tadqiqot doirasida kredit jarayonini modernizatsiya qilishning taklif etilayotgan yo'nalishlari samaradorligini baholash uchun kichik biznesni kreditlash modelining vositalaridan foydalanish rejalashtirilgan.

Kichik va o'rta biznesni kreditlash tizimi - bu kreditlash sub'ektlari o'rtasidagi ularning tarmoq va mintaqaviy xususiyatlarini hisobga olgan holda, davlat ishtirokida o'zaro munosabatlar jarayoni bo'lib, uning maqsadi foyda olishga qaratilgan moliyaviy resurslarni qayta taqsimlashdir. kredit tashkilotlari uchun va kichik va o'rta biznes uchun biznesni ko'rish shartlarini

Kreditlash jarayoni - bu kredit tomonidan o'z funktsiyalarini amalga oshirishga qaratilgan kreditor va qarz oluvchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning ketma-ket bosqichlari majmui.

Kreditlash modeli - bu faktik ma'lumotlarga, makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy shartlarga, shuningdek kredit bo'limlarining ekspert bahosiga asoslangan moliyaviy prognozlashning maxsus vositasi bo'lib, uning maqsadi kreditlash jarayonini operativ boshqarishni amalga oshirishdir.

o'rtasidagi ularning tarmoq va mintaqaviy xususiyatlarini hisobga olgan holda, davlat ishtirokida o'zaro munosabatlar jarayoni bo'lib, uning maqsadi foyda olishga qaratilgan moliyaviy resurslarni qayta taqsimlashdir. kredit tashkilotlari uchun va kichik va o'rta biznes uchun biznesni ko'rish shartlarini yaxshilash.

1.1-rasm. Kreditlash tizimi, mexanizmi, jarayoni va modelining o'zaro bog'liqligi²⁵

Kichik biznesni kreditlash tizimining tarkibiy qismlariga allaqachon mavjud bo'lgan yondashuvlarni birlashtirish sizga yanada to'liq va aniq bilimlarni olish imkonini beradi, bu esa keyingi tadqiqotlar uchun asos bo'ladi. Kreditlash tizimini

²⁵ Манухин А.И. Совершенствование системы кредитования субъектов малого и среднего бизнеса. дисс. к.э.н., Москва. 2023. – С.31.

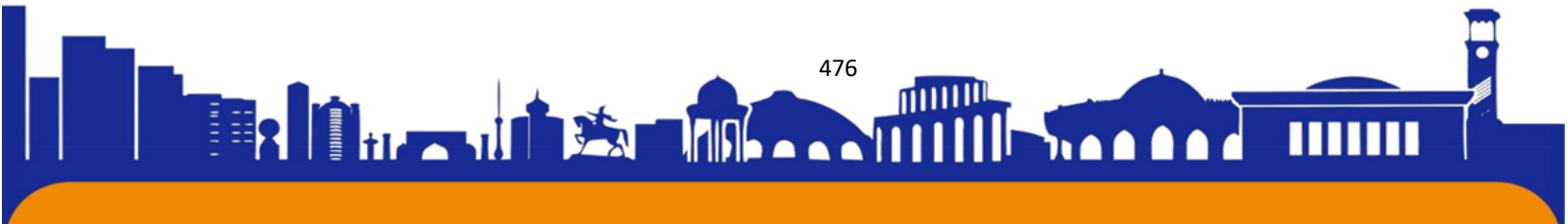

o'rganish natijasida nazariy asoslarga chuqurroq sho'ng'ish zarur bo'ldi, shuning uchun kichik biznesni kreditlash sub'ektlari va mexanizmlari, shuningdek ularning tarmoq xususiyatlari yanada tahlil qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdugabbarovna, D. L., & Abdurashidovich, A. O. (2024). THE ROLE OF SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP IN ENSURING THE EMPLOYMENT OF THE POPULATION AND INCREASING THEIR INCOME. *Open Access Repository*, 10(1), 54-57.
2. Abdugabbarovna, D. L., & Samandarovich, I. E. (2024). IMPROVEMENT OF THE ORGANIZATIONAL AND LEGAL BASIS OF MICROFINANCING OF SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP. *Open Access Repository*, 10(1), 65-68.
3. Abdugabbarovna, D. L., & Tokhtayevich, E. S. (2024). PECULIARITIES OF INCREASING THE INCOME OF THE POPULATION IN THE REGION. *Open Access Repository*, 10(1), 74-77.
4. Allayor o'g'li, X. R. (2024). EKSPORT VA EKSPORT SALOHIYATI TUSHUNCHALARIGA NAZARIY QARASHLAR. *Journal of Universal Science Research*, 2(2), 202-210.
5. Ashurov, J. (2024). Tizimli ahamiyatga molik banklar faoliyatiga nazariy qarashlar. *Journal of Universal Science Research*, 2(2), 200-201.
6. Baxrom ogli, J. J., & Eshpo'latovich, A. J. (2024). Banklar, ularning turlari. *Ijtimoiy fanlarda innovasiya onlayn ilmiy jurnali*, 4(4), 49-51.
7. Bozorov, R. K., & Esankulov, A. E. (2019). Practice of analysis of financial stability indicators of major commercial banks in Uzbekistan. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 28(20), 873-880.
8. Erkin ogli, A. E., & Eshpolatovich, A. J. (2024). Davlatning iqtisodiyotdagi roli va iqtisodiy siyosatining maqsadi vositalari. *Ijtimoiy fanlarda innovasiya onlayn ilmiy jurnali*, 4(4), 36-38.
9. Eshquvvatov, O. A., & Ilkhamovna, B. T. (2024). CORPORATE ECONOMICS AND INVESTMENTS. *Gospodarka i Innowacje.*, 46, 145-148.

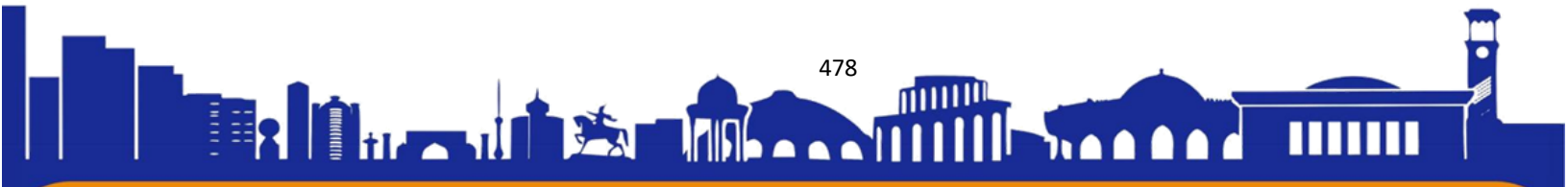
ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-6

10. Feruza, H., & Eshquvvatov, O. A. (2024). Ensuring investment activity in Uzbekistan. *Synergy: Cross-Disciplinary Journal of Digital Investigation (2995-4827)*, 2(4), 26-30.
11. Gulnoza, E. (2024). The status of the population's use of the stock market in Uzbekistan. *Western European Journal of Linguistics and Education*, 2(4), 145-149.
12. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1059056018301448>
13. Ismatov, S. A., & Ortikov, S. M. (2020). The population bandhini tamines, turmus of regine oshirildi humiliation tagirova and using Uzbekistana characteristic.(foreign experience in providing employment, improving well-being and its specifics for uzbekistan). *Theoretical & Applied Science*, (11), 521-526.
14. Jo'rayevich, N. N. (2022). QISHLOQ XO 'JALIGI TARMOG 'IDA RAQAMLASHTIRISHNING USTUVOR YO 'NALISHLARI. *Архив научных исследований*, 5(5).
15. Jumanazar o'g'li, X. M., & Eshpo'latovich, A. J. (2024). Bozor iqtisodiyotining mazmuni va asosiy belgilari. *Ijtimoiy fanlarda innovasiya onlayn ilmiy jurnali*, 4(4), 39-41.
16. Khassanov, F. O., Khuzhanazarov, U., Rakhimova, N., Esankulov, A., & Achilova, N. (2013). Two new species of *Iris* L.(Iridaceae Juss.) from Uzbekistan. *Stapfia*, 99, 1-3.
17. Khatamov, O. K., & Ortikov, S. M. (2019). USE FROM THE INTERNATIONAL EXPERIENCES IN EMPLOYMENT THE POPULATION IN UZBEKISTAN. *Theoretical & Applied Science*, (11), 364-371.
18. Khidirberdievich, A. E., & Mamadillayevich, Z. S. (2021). Issues of Regulation of Blockchains in the Digital Economy and World Experience in Reducing, Preventing the" Hidden Economy". *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 8(7), 591-597.
19. Khurrama, E. X. (2020). ЭФФЕКТИВНОЕ УВЕЛИЧЕНИЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА НА ЗЕМЛЯХ ЛЕСНОГО ФОНДА. *Theoretical & Applied Science*, (7), 5-9.

20. Norbek, N. (2022). AGRAR SOHADA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO ‘LLASHNING USTUVOR YO ‘NALISHLARI. *Архив научных исследований*, 2(1).
21. Nurmatov, N. (2022). MAMLAKATIMIZ AGRAR TARMOG ‘IGA “QISHLOQ XO ‘JALIGI-4, 0” KONSEPSIYASINI JORIY ETISH IMKONIYATLARI. *Архив научных исследований*, 2(1).
22. O‘G‘Li, S. M. F., & Eshpo‘latovich, A. J. (2024). Iqtisodiyot va uning tarmoqlarini raqamlashtirish. Iqtisodiyot sohasiga raqamli texnologiyalarni olib kirilishi. *Ijtimoiy fanlarda innovasiya onlayn ilmiy jurnali*, 4(4), 56-60.
23. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki boshqaruvining qarori , 2023-yil 18 apreldagi “Banklar va banklar guruhlarining tavakkalchiliklarni boshqarish tizimiga doir talablar to‘g‘risidagi Nizomni tasdiqlash haqida”gi Qarori //lex.uz/docs/-6436466
24. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12 maydagi “2020-2025-yillarga mo‘ljallangan O‘zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to‘risida”gi PF-5992-son Farmoni // lex.uz/docs/-4811025
25. qizi Egamnazarova, G. X. (2024). Kredit turlari va uning ilmiy-nazariy asoslari. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 755-762.
26. qizi Egamnazarova, G. X. (2024). Kreditning mohiyati, asosiy funksiyalari va tashkil qilishning nazariy asoslari. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 748-754.
27. Ravshanovich, A. S., & Eshpo‘latovich, A. J. (2024). O‘zbekistonda kambagallik qisqartirish bo‘yicha amalga oshirilgan islohotlar va o‘zbekistonda kambagallikni holati to‘grisida maqola. *Ijtimoiy fanlarda innovasiya onlayn ilmiy jurnali*, 4(4), 52-55.
28. Sobitova, R. N. S. (2020). LOCALIZATION OF PRODUCTION AS A TOOL OF MODERNIZATION. *Theoretical & Applied Science*, (10), 407-411.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-6

29. Sobitova, R. N. S. (2020). SCIENTIFIC AND THEORETICAL BASES OF LOCALIZATION OF INDUSTRIAL PRODUCTION. *Theoretical & Applied Science*, (10), 401-406.

30. Solijonovna, S. R. (2021). Export-oriented localization as a key factor in import substitution. *World Bulletin of Social Sciences*, 5, 36-39.

31. Song, Z. Lending technology and credit risk under different types of loans to SMEs: Evidence from China / Z. Song, X. Zhang // *International Review of Economics & Finance*. – 2018. – Volume 57. – P. 43-69. – ISSN 1059-0560.

32. The World Bank: официальный сайт. – Washington, 2023 – URL: <https://www.worldbank.org/> (дата обращения: 14.02.2023). – Текст: электронный.

33. Tijorat banklarining muammoli kreditlari. 2022-yil 1-yanvar holatiga ma'lumot//www.cbu.uz (O'zbekiston Respublikasi-ning Markaziy banki).

34. Turopova, N., & Abdurasulov, A. (2024). QR-KOD TEXNOLOGIYASI ASOSIDA ELEKTRON KUTUBXONA TIZIMINI DASTURIY VA APPARAT TAMINOTINI YARATISH. *Молодые ученые*, 2(9), 12-15.

35. Turopova, N., & Daniyarov, I. (2024). O 'ZBEKISTONDA SHAXSIY OLIYAVIY JAMG 'ARMA YIG 'ISHDA OYLIK MAOSHNING O'RNI. *Молодые ученые*, 2(9), 60-62.

36. Turopova, N., & Jumanazarov, H. (2024). O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA GID HAMROHLIGI VA TARJIMONLIK FAOLIYATINING AHAMIYATI. *Молодые ученые*, 2(9), 129-131.

37. Turopova, N., & Norto'raev, R. (2024). YANGI O 'ZBEKISTONDA KADRLAR TAYYORLASHDA KONSTITUTSIYAGA KIRITILGAN O 'ZGARISH HAMDA QO 'SHIMCHALARNING O 'RNI VA AHAMIYATI. *Молодые ученые*, 2(9), 170-174.

38. Turopova, N., & Ochilov, J. (2024). MAKABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA NUTQ O'STIRISH MASHG'ULOTLARI ORQALI BOLALARNI MUSTAQIL FIKRLASHGA O'GATISH BORASIDA OLIB

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-6

BORILGAN ILMIY TADQIQOT ISHLARI TAHLILI. *Молодые ученые*, 2(9), 124-128.

39. Turolova, N., & Qurbonazarov, E. (2024). O 'ZBEKISTONDA ISHSIZLIK MUAMMOSI VA UNI HAL QILISH CHORA-TADBIRLARI. *Молодые ученые*, 2(9), 98-102.

40. Xudoyberdievich, X. E. (2023). QISHLOQ XO'JALIGIDAGI ASOSIY VOSITALARNI TAKOMILLASHTIRISH VA ULARNING IQTISODIY JARAYONLARI. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 6(4), 1093-1096.

41. Xurramov R.A. (2023). GLOBALLASHUV SHAROITIDA HUDUDNING EKSPORT SALOHİYATINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI. *Journal of Universal Science Research*, 1(6), 799-803.

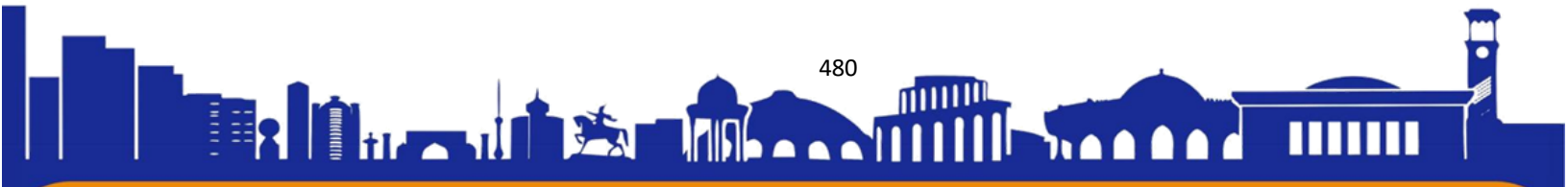
42. Ашуров, Ж. (2024). Тизимли аҳамиятга молик банклар фаолиятига назарий қарашлар. *Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali*, 4(2), 46-47.

43. Бондаренко, А.В. Финансовые и кредитные системы: учебное пособие / А.В. Бондаренко. – Москва: Русайнс, 2022. – С.26

44. Буров, П.Д. Развитие процесса кредитования малого и среднего бизнеса в Российской Федерации: специальность 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит»: диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук / Буров Павел Дмитриевич; Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации. – Москва, 2020 – 176 с. – Библиогр.: с. 138-171.

45. Зиёдуллаев, С. (2022). ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ АКТИВЛАРИ РЕНТАБЕЛЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ: https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss5/a17. *Iqtisodiyot va ta'lim*, 23(5), 107-111.

46. Кредитование как важнейший фактор развития малого бизнеса в России : монография ; под редакцией Н.Э. Соколинской. – Москва : КноРус, 2016. – С. 31.

47. Лаврушин, О.И. Банковское дело: современная система кредитования: учебное пособие / О.И. Лаврушин, О.Н. Афанасьева. – Москва: КноРус, 2021. – С 57.

48. Манухин А.И. Совершенствование системы кредитования субъектов малого и среднего бизнеса. дисс. к.э.н., Москва. 2023. – С.31.

49. Нигай, Е.А. Организация предприятий малого и среднего бизнеса: учебное пособие / Е.А. Нигай, Е.С. Кошечкина, К.В. Смирных. – Москва : КноРус, 2021. – С. 25.

50. O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 5 noyabrda «Banklar va bank faoliyati to'g'risida qonuniga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida»gi O'RQ-580-sonli Qonuni. //lex.uz/docs/-4581969

51. Развитие финансовых рынков и банков в миропорядке открытого информационного доступа: монография; под редакцией И.Е. Шахер. – Москва: Русайнс, 2020. – С. 26.

52. Хатамов, О., & Ортиков, Ш. (2019). Аҳоли бандлигини таъминлаш моделлари ва ундан Ўзбекистон шароитида фойдаланиш имкониятлари. *Экономика и инновационные технологии*, (4), 48-59.

